

בסדרי מאמר זה לדפוס
 נפטרה חמותי אשת חבר ובת גדולים
 הרבנית גולדא מלכה צוקרמן ע"ה
 שהצטיינה באהבת תורה יהיו דברי נר לזכרונה

הרב יהושע מגנס
 ר"מ בישיבת מרכז הרב

דין השימוש במיקרוגל בבשר וחלב ובפסח

א. המכשיר ופעולתו

א. מכשיר המיקרו-גל הוא כלי חימום ובישול. בניגוד לתנורי גז או חשמל, אין המיקרו-גל פועל ע"י הפצת חום. המכשיר מפיץ גלי חשמל הפוגעים בפרודות מים שבתוך המזון. הפרודות נעות במהירות גדולה כתוצאה מהמפגש עם הגלים. תנועת הפרודות יוצרת חום המבשל את המזון. (תיאור מפורט של פעולת המיקרו-גל אפשר למצוא במאמרו של פרופ. זאב לב ה"מיקרו-גל" בהלכה, תחומין ת"ח, עמ' 22-23.)
 נמצא שהמקור היחיד לחום במיקרו-גל אינו המכשיר עצמו, אלא המזון המתחמם ומתבשל בו. דפנות המיקרו-גל מתחממים מזיעת האוכל. (עיין במאמרו הנ"ל של פרופ. לב, עמ' 35, ובהערה 32. לצורך הדיון שלנו, נצא מתוך ההנחה שדפנות המיקרו-גל אכן מגיעים לחום יד סולדת בו. ועיין תשובות הב"ח החדשות סי' כ"ד שבכירה אם יש ספק אי הוי יד סולדת בו מחמת זיעה אזלינן לחומרא. וכן הביא משמו בחידושי רע"א ליו"ד סי' צ"ב סעי' ח'. וא"כ הכא נמי לא שנא. אך עיין מה שכתבתי לקמן אות כד) על כן כדי לקבוע אם מותר להשתמש במיקרו-גל לבשר ולחלב, ואם מותר להשתמש בו לחמץ ולפסח, נדון אם יש למיקרו-גל דין כלי ראשון, ומהו דין הזיעה הנפלטת מהמזון.

ב. דין בליעה מזיעה

דין המיקרו-גל כדין כיסוי כלי
 ב. ז"ל השו"ע, יו"ד סי' צ"ב סעי' ח', מחבת של חלב שנתנו בכירה תחת קדירה של בשר הזיעה עולה ונבלע בקדירה ואוסרתה ע"כ, מקור דברי השו"ע הוא מהרא"ש בתשובות. מכאן שתנור שמונח בו אוכל המעלה זיעה בולע מהזיעה. וכן הדין במיקרו-גל. אלא שיש חילוק בין תנור רגיל ובין מיקרו-גל, שדפנות התנור עצמם הם חמים מעל ליד סולדת בו. ולתנור עצמו יש דין כלי ראשון. אמנם במיקרו-גל יש מקום להסתפק, כיון שאין הדפנות מתחממים אלא מזיעה, שמה אין לדפנות דין כלי ראשון. ולכאורה יש ללמוד דין זה מדין כיסוי כלים שאינו מתחמם ישירות מהאש אלא מחום

האוכל והכלי. ושם בסי' צ"ג, לגבי קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בה בתוך מעת לעת אסור בנותן טעם, כתב הרמ"א, ודין כיסוי קדירה כדין קדירה עצמה. ויש מחמירין בכיסוי לומר דאע"פ שאינו בן יומו דינו כאילו היה בן יומו ע"כ. ובענין הכשרת כלים, כתב המחבר באו"ח סי' תנ"א סעי' י"ד, כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה עכ"ל. מכל זה מוכח שלכיסוי כלים יש דין כלי ראשון. וא"כ י"ל גם בענין המיקרו-גל דהוי כוותיה, וע"י בליעת הזיעה נחשב כלי ראשון.

שיטת החו"ד - כיסוי חלק מהקדירה מחמת הרוטב

ג. אמנם עדיין יש מקום לעיין, דהנה בסי' צ"ב סעי' ז' נחלקו הרמ"א והט"ז בטיפה שנפלה על כיסוי קדירה רותחת, דהרמ"א ס"ל דדי אי איכא ס' בקדירה נגד הטיפה, ואילו הט"ז ס"ל כמהרש"ל דבעינן בכיסוי ס' נגד הטיפה, ואי לאו נעשה הכיסוי כולו נבילה ובעינן ס' בקדירה נגד הכיסוי. וכ' ע"כ החו"ד בסוף סעי"ק כ"ה וז"ל, ואין להקשות על דין דכיסוי דהא כף אי"צ ס' רק נגד מה שנתחב תוך הרוטב וא"כ גבי כיסוי מה צריך ס' נגד כל הכיסוי. דז"א, דגבי כיסוי כיון שמכוסה והרוטב מגיע עד לכיסוי הוי הכיסוי כחלק מן הקדירה ממש וכדופן הקדירה שהוא נגד הרוטב נחשב ממש ע"כ. וגם בתורת יקותיאל סי' צ"ג סעי"ב כ' שבכיסוי חיישינן שמא הרתיחה עלתה ונגעה בכיסוי. עיי"ש שביאר עי"ז את ד' המחמירין בכיסוי כלים דאף דאינו בן יומו דינו כאילו היה בן יומו.

ולפי"ז י"ל דדוקא בכיסוי כלים יש דין כלי ראשון כיון דחיישינן שמא הרתיחה עלתה ונגעה בכיסוי. ויש עוד להוסיף, שכיון שהכיסוי מכסה את הכלי ממש, אין להבל דרך לצאת לצדדים, וגם זה מוסיף לבישול כפי שמעיד החוש, ושפיר נחשב הכיסוי בכה"ג כחלק מהכלי ממש. אך בנידון של מיקרו-גל, שאינו מכסה את הסיר, אין חשש שהרתיחה תעלה ותגע בדפנות, ואין הדפנות מועילות מאומה בבישול, יש לומר דשאני מכיסוי כלים ואין למיקרו-גל דין כלי ראשון.

שיטת הגר"א - כיסוי כלי כ"ר מחמת הזיעה

ד. אך אי"ז דעת כל הפוסקים דדין כיסוי כלים שאני וחמור יותר מדין כל זיעה שעולה ונבלעת. הנה בסי' צ"ג בהא דכ' הרמ"א דדין כיסוי קדירה כדין הקדירה עצמה, ציין הגר"א באות ו' כמ"ש בסי' צ"ב סעיף ח'. זהו דינו של הרא"ש שזיעה שעולה מן המחבת אוסרת את הקדירה. ולפי מש"כ אין דינו של הרא"ש מהוה מקור לדין זה, שהחומר להחשיב כיסוי קדירה כקדירה עצמה היא משום שכיסוי כלי הוא כחלק מהכלי ממש מחמת הרתיחה שעולה וכמ"ש החו"ד.

ויתרה מכך, באו"ח סי' תנ"א סעי' י"ד בדין כיסוי כלים בעי הגעלה ככלי ראשון ציין הגר"א, כסוי וכו' שמכסים. כמ"ש בפ"ב דמכשירין מרחץ טמאה זיעתו טמאה וטהורה בכי יותן הברכה שבבית וכו' וילפינן איסור מטומאה ע"כ. כאן דברי הגר"א ברורים דמדינו של הרא"ש איכא למילף דע"י בליעת זיעה בלבד נעשה כלי ראשון, גם ללא קשר לסברת החו"ד דהרתיחה עולה ונוגעת ממש בכיסוי.

אמנם דברי הגר"א צריכים ביאור, כיצד למד דין כלי ראשון מדין דזיעה ממש איכא בה, שזהו לכאורה עיקר חידושו של הרא"ש.

המשך שיטת הגר"א - הזיעה מחברת

ה. והנה בסי' צ"ב, לגבי דינו של הרא"ש, כ' הגר"א וז"ל מחבת כנ"ל ס"ב דבכיסה הוי כניער שהבל מתפשט בכולו וכאילו כולו בתוך הרוטב וכו' עכ"ל הנוגע לענינינו. נמצא דשיטת הגר"א לגבי חידוש דינו של הרא"ש שזיעה אוסרת היא, שהרא"ש חידש שזיעה הנבלעת מחברת את המזיע עם מה שבלע את הזיעה ומערבת את הכל יחד. ולכן מובן מה שציין הגר"א שמקור דין כיסוי קדירה ה"ה כקדירה עצמה הוא דברי הרא"ש לגבי זיעה שעולה ממחבת של חלב. שהרי לפי הגר"א משם נלמד שע"י זיעה שעולה הוי כאילו הקדירה של בשר היא בתוך המחבת. ואם כן הכא נמי נימא שעל ידי הזיעה שעולה הוי כאילו הכיסוי הוא ממש בתוך הקדירה. וגם מה שלמד הגר"א דין הגעלת כיסוי כלי מהא דמכשירין אתי שפיר. דס"ל להגר"א דגם זה שמה שבוילע את הזיעה הוי כאילו מעורב בתוך מקור הזיעה כלול בהא דמכשירין. ולפי שיטת הגר"א מובן גם דינו של הרמ"א בסי' צ"ב סעי' ז' שטיפה שנפלה על גבי כיסוי קדירה די אם יש בקדירה ס' נגד הטיפה, ואי"צ ס' בכיסוי עצמו, כשיטת המהרש"ל והט"ז. וכ"כ הגר"א שם באות ל"ח טיפה וכו', כמש"ל ס"ב דבניער או כיסה הוי כמו כולה בתוך הרוטב ע"כ.

המשך שיטת הגר"א - גם המחבת תאסר

ו. ועוד זאת יש לדייק מדברי הגר"א, שבאות ל"ט לגבי דין מחבת ציין הגר"א דין כיסה דהוי כניער. ויש ללמוד מזה שגם המחבת תיאסר, כמו בסעיף ב' דדין כיסה וניער הוי נפקא מינה לסיר עצמו ולא רק לטיפה. ועיין בדרכי תשובה אות קס"ה שמביא חבל של פוסקים דס"ל דהזיעה של המחבת אוסרת את הקדירה אך אינה חוזרת ואוסרת את המחבת. ואיסור המחבת יבא רק ע"י טיפה שטיפול מהקדירה חזרה למחבת. ומה שהביא שם בדרכי תשובה בשם הפרי תואר שמתיר באופן שיש באש כוח לייבש את הזיעה לבלתי נפול חזרה למחבת, אינו מדוייק. עיין בפרי תואר שכתב בסוף דבריו וז"ל, ויותר נראה לאסור בכל גוונא אלא דאם המחבת כל כך קטנה ביותר והכירה רחבה ביותר שאז מלהב האש לכל שולי הקדירה ושורפת כל הזיעה העולה מהמחבת והוי כדין טיפה שנפלה כנגד האש שאפילו הקדירה מותרת). ושוב ראיתי שהדברים מפורשים בהגר"א. הנה הרא"ש, שהוא מקור הדין שזיעה אוסרת, הוכיח דינו ממשניות מכשירין פרק ב' גבי זיעת אדם וזיעת בתים. אמנם הגר"א בסי' צ"ב סעי' ח' הוסיף לדברי הרא"ש עוד מקור, מסוף פרק ה' דמכשירין. ותנן התם, האשה שהיו ידיה טהורות, ומגיסה בקדירה טמאה, אם הזיעו ידיה - טמאות. היו ידיה טמאות, ומגיסה בקדירה טהורה, אם הזיעו ידיה הקדירה טמאה ע"כ. מוכח מהמשנה הזו דדין זיעה אינו רק כלפי העליון, אלא גם מהעליון לתחתון, אף אם כל החום של העליון הוא מחמת זיעת התחתון. וממשנה זו מביא הגר"א מקור לדינו של הרא"ש שמחבת של חלב אוסרת את הקדירה של בשר שעליה ע"י זיעה. מוכח מדבריו דגם המחבת חוזרת ונאסרת על ידי הקדירה. (ומה שהמחבר וכן הרא"ש מדברים רק על איסור הקדירה, דמשמע דהמחבת אינה חוזרת ונאסרת, עיי' מה שכתבתי לקמן באות י"ד בשם המהרש"ם. אמנם לפי מש"כ בביאור דעת הגר"א דס"ל שרואים כאילו הקדירה והמחבת מעורבים יחד, אין זה ברור שהגר"א יסבור כמו המהרש"ם וצ"ע.)

חבית יוסף - כשיטת הגר"א

ז. ודברי הגר"א בענין זה מפורשים בבית יוסף או"ח סי' תנ"א בענין הכשר כיסוי כלים, וז"ל שם, ומ"ש רבנו ואם נתנוהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה כל התבשיל אסור וכו' כן כתב בהלכות הגעלה דהגהות מיימון וכן כתב ברוקח. ומתניתין היא בספ"ה דמכשירין היו ידיה טמאות ומגישה בקדירה טהורה אם הזיעו ידיה הקדירה טמאה. וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל כ' סי' כ"ו עכ"ל. ומה שכתב שכן איתא ברא"ש לא נמצא ברא"ש שלפנינו. ואדרבה כבר הזכרתי שיש הרבה מן הפוסקים דס"ל שאין בזיעה לבדה בכדי לאסור גם את הקדירה שלמטה. אך עכ"פ מבוארים בדברי הבית יוסף כדברי הגר"א ביו"ד וכ"כ הגר"א שם.

וכל זה מובן לשיטת הגר"א שהזיעה מקשרת ומחברת בין מה שממנו יוצאת הזיעה ובין מה שהזיעה נבלעת בו.

וְעֵיין במחצית השקל או"ח סעי' תנ"א סעי"ק מ"ד שכתב לגבי קדירה של פסח שהושיבו בתנור חורף של חמץ דאם היד סולדת בזיעה למעלה אסור דחיישינן שמא יפול שוב מהזיעה למטה לתוך הקדירה. ועוד שהבל העולה ממטה למעלה מחבר הקדירה עם הכיסוי והזיעה ומה"ט אסר ביו"ד סי' ק"ה לערות מכלי היתר חס לתוך כלי איסור עיי"ש בדבריו. מש"כ מסי' ק"ה תלוי במחלוקת הש"ך והט"ז שם, שהש"ך (סעי"ק י"א) כתב שהאיסור לערות מכלי שיש בו שומן כשר לנר דולק שיש בו שומן אסור או חלב הוא משום הבל העולה מהנר. ואילו הט"ז (סעי"ק ו') כתב שהטעם הוא משום דתתאה גבר ומחברו בניצוק. וזוהי מחלוקת המרדכי והאו"ה כמבואר שם בדבריהם. ועוד, שם גם הרמ"א מתיר בדיעבד.

עכ"פ, מבואר בדבריו שני טעמים לאיסור מחבת של חלב שהעלתה זיעה לקדירה של בשר, או מחשש שמא יפול מהזיעה למטה למחבת, או משום שהזיעה מחברת. ולפי מה שנתבאר זוהי מחלוקת בין הגר"א ובין פוסקים אחרים.

ולפי זה אין מקום לחלק בין דין כיסוי כלים ובין דין מיקרו-גל, דגם כיסוי כלים מקבל דין כלי ראשון רק מחמת הזיעה. ואם כן שפיר נאמר שגם לדפנות המיקרו-גל שבולעים זיעה יש דין כלי ראשון.

שיטת הרדב"ז - הזיעה אוסרת

ח. ועוד שיטה אחרת יש בדעת הרא"ש. הרדב"ז בתשובות ח"א סי' ר"י נשאל לגבי מין אוכל שניתן ככיסוי על גבי סיר בשרי ובעודו רותח נתנו אותו בתוך קערה חלבית אם יש בו דין נ"ט בר נ"ט או לא. וכתב על כך הרדב"ז דאין דין נ"ט בר נ"ט כיון שנתבשל עם הבשר. וכתב שם וז"ל, וא"ת לא נתבשל עם בשר שהרי על פי הקדירה היה מונח? לא קשיא כלל כי מה שקבל מן הבשר לא נקרא טעם אלא ממשו של איסור, שכל זיעה היוצאת ע"י בישול הוא כעיקרו של דבר. וכן כתב הריב"ש ז"ל בתשובה דלא אמרינן זיעה בעלמא הוא אלא כגון זיעת הבתים והבורות, אבל זיעה היוצאת על ידי בישול על גבי האש הוא ממשו של איסור כיון שנכנסה זיעת הבשר לתוכו הוא כאילו נתבשל עם בשר ואין זה טעם אלא עיקר ולפיכך אסור לאוכלו עם החלב הילכך כשנתנוהו בתוך קערה חולבת הוא כאילו נתנו חתיכת בשר רותחת בתוך קערה חולבת דאסורה ואוסרת הקערה עמה וזה פשטו הוא עכ"ל.

דעת הרדב"ז המתבאר מהתשובה הנ"ל שזיעה העולה מן המאכל היא עצמו של מאכל. וגם בפוסקים נוספים מצאנו את סברת הרדב"ז.

בסי' צ"ג הביא הרמ"א שיטה הסוברת שכיסוי כלים חמיר מכלי עצמו, שבכלי יש הבדל בין בן יומו ובין אינו בן יומו. ואילו בכיסוי כלים מחמירים לומר דאע"פ דאינו בן יומו דינו כאילו היה בן יומו. וכתב על כך הרמ"א דכן נוהגין אע"פ שהוא חומרא ללא טעם. האחרונים האריכו לבאר את טעם היש מחמירים. ובתורת חטאת סי' פ"ה דין ד' כתב טעמם משום דס"ל דחמירא איסורא על ידי ריחא וזיעה מאיסור שהוא ע"י טעם בעצמו ע"כ. ובמנחת יעקב אות כ"ב כ' דזוהי דעת המהר"א אשכנזי שכתב לבעל שו"ע בביאור טעם המחמירים מפני שהכיסוי מקבל טעם המאכל ע"י זיעת העשן והאידו הוא טעם העיקרי והמובחר שבתוך המאכל ע"כ וזהו כדברי הרדב"ז. ועוד נאריך בזה בענין אי זיעת חלב או מי חלב, עיי' לקמן אות י'. והנה, לפי דבריהם אין צריך להגיע לחידושו של הגר"א שהזיעה מחברת ומערבת את המאכלים. ואדרבה, משמע מהרדב"ז דלית ליה כלל סברת הגר"א. דאי הוי ס"ל כוותיה, אף אם זיעת בשר לא הוי כבשר בכל זאת יחשב כנתבשל בבשר מחמת שהזיעה מערבת את הכל. וסברא זו מצאתי גם בהר צבי חיו"ד סי' פ"ד, שכתב שאף אי נימא דלזיעה יש דין מי חלב ולא חלב ממש בכל זאת שפיר נאמר שע"י הזיעה הבשר מקושר עם החלב עצמו.

המשך שיטת הרדב"ז - דין כיסוי כלי, וההבדל בינו ובין הגר"א.

ט. ועתה יש להסתפק לדעת הרדב"ז מדוע יש לכיסוי כלים דין כלי ראשון הרי לית ליה סברת הגר"א דע"י הזיעה הכל מתחבר יחד. אף דיש בליעה מהמאכל עצמו עדיין יש לומר דדין עירווי יש כאן ולא דין כלי ראשון. ונצטרך לומר דס"ל כחור"ד דלכיסוי כלים יש דין כלי ראשון מחמת הרתיחה שעולה ונוגעת בגוף הכיסוי. ועוד יש לומר דס"ל לרדב"ז כיון שהזיעה עדיין נמצאת בתוך דפנות הכלי ולא יצאה מהם ואין כאן עירווי אלא כלי ראשון ממש. ואיך שנבאר את דעת הרדב"ז יוצא לנו נפק"מ לגבי מיקרו-גל שהרי בין שדעתו כדעת החור"ד ובין שדעתו כסברא הנ"ל אין למיקרו-גל דין בולע מכלי ראשון. יוצא שהגר"א ורדב"ז תרווייהו ס"ל שיש בזיעה דין כלי ראשון (וא"כ נאמר שהרדב"ז ס"ל כחור"ד, וכנ"ל) אלא שנחלקו בטעם הדבר. ונפק"מ לנידון דידן בענין המיקרו-גל. ומדברי הרא"ש נראה לומר כרדב"ז. שזה לשונו בתשובות כלל כ' סי' כ"ו, ומכל הלין שמעינן דזיעה היוצאת מן הדבר חשובה כאותו דבר. נמצאת זיעת האלפס החולבת כחלב והו"ל כטיפת חלב שנפלה על הקדירה מבחוץ וכו' ע"כ.

השוואת שיטת הרדב"ז והגר"א עפ"י הריב"ש

י. שוב ראיתי שיש מקום לומר שהגר"א והרדב"ז לא פליגי אהדדי. הנה הרדב"ז ציין את הריב"ש כמקור לדבריו. דברי הריב"ש נכתבו בסי' רנ"ה בענין יי"ש שנעשה מזיעת יין נסך. וכתב שם הריב"ש וז"ל, ומה שאמרת שאין כאן עצמות היין אלא הזיעה שלו זה היה בזיעה היוצאת מחמת לחות שלא על ידי חום. וכדתנן בפ"ב דמכשירין, זיעת בתים בורות וכו', אבל זיעה היוצאת מן המשקין החמין הרי הוא כמשקין עצמן, וכדתנן התם, מרחץ טמאה זיעתה טמאה וכו' ותנן נמי התם בפ"ה האשה שהיו ידיה טהורות ומגיסה בקדירה טמאה וכו' היו ידיה טמאות ומגיסה בקדירה טהורה וכו'. ע"כ. וזהו המקור שמביא הרדב"ז שזיעה היא כדבר שממנו בא. ובהמשך דבריו הביא הריב"ש ראייה נוספת מסוגיא בחולין. וז"ל שם, וכן בפרק כל הבשר (דק"ט) בברייתא

דטיפת חלב שנפלה על חתיכות בשר תני התם אמר ר' נראין דברי ר' יהודה בשלא ניער ולא כיסה. דאלמא כל שכיסה הקדירה הרי הוא כאילו ניער אותה וזהו מפני הבל העולה מן הקדירה וכשהיא מכוסה ההבל מתפשט בכל החתיכות והטעם מתערב בכולן כמו אם ניער אותה ובלל את כולן בתוך הרוטב. ובנידון זה גם כן המים היוצאין מן היין כיון עצמו הן. ע"כ. הרי שהריב"ש דס"ל דזיעה הרי היא כדבר עצמו שממנו בא, כתב בכיסה דהוי כאילו בלל את כולם יחד, וכלשון הגר"א. ויתירה מכך, מדין כיסה הביא הריב"ש הוכחה דזיעה הוי כדבר שממנו בא. ואם כך גם בדעת הגר"א יש לומר כן. ויש גם קצת ראייה שהגר"א ס"ל כריב"ש, שבסי' קכ"ג סעי' כ"ד הביא המחבר את דינו של הריב"ש. וכתב על כך הגר"א בסעי' ק"ד עמש"ל סי' צ"ב ס"ח. משמע דס"ל דהדין של הריב"ש הוא הדין הנלמד בסי' צ"ב ס"ח, דהיינו דינו של הרא"ש שזיעת מחבת חלבי אוסרת את הקדירה של בשר שעמד למעלה ממנה, ולשניהם אותו מקור. וזהו גם שיטת הריב"ש ששני הדינים נלמדים זה מזה.

ואם תקשה, מה צריך להני תרי סברות, ובאחת מהן מספיק. או דנימא דההבל מקשר ומערבב, אף אם אין ההבל נחשב כעצמו של דבר שממנו בא, או דנימא דההבל נחשב כגוף הדבר שממנו בא ואז אי"צ לומר דהוא גם מערב את הכל יחד. וצריך לומר לדעת הריב"ש דלגבי טיפת חלב שנפלה על חתיכות בשר שאי"ז מספיק שנחשיב את ההבל לבשר, שהרי כדי לבטל את הטיפה צריך לומר שהטיפה התערבה בכל הבשר. ולכן היה חייב להגיע לסברא שההבל מערב את הכל יחד. ומצד שני ס"ל לריב"ש שסברא זו שההבל מערב את הכל יחד הוא רק משום שגם ההבל עצמו נחשב לבשר. אך אי לא היינו מחשיבים את ההבל לבשר לא היה בכוחו לערב את הכל יחד. ולא ס"ל ככל הני חילוקים וסברות שכתבתי לעיל.

וכיון שהרדב"ז ציין את הריב"ש כמקור לסברא שיש לזיעה דין עצמו של מאכל, על כרחך דס"ל כוותיה, ואין מקום לומר שחולק על הגר"א שהזיעה מערבת את הכל יחד. וממילא אין גם מקום להקל במיקרו-גל לפי דעתו. ועתה יש לומר שגם הגר"א ס"ל כרדב"ז וכריב"ש שעיקר הדין של זיעה שמחברת הוא משום שיש לזיעה דין של המאכל עצמו.

חמשד שיטת הגר"א - האם סובר כריב"ש?

יא. יש עוד מקום לבאר דעת הגר"א, עיין דבריו או"ח סי' תנ"א סעיף י"ד לגבי דין כיסוי כלים דיליף איסורא מזיעת מרחץ דמכשירין, וסיים, וילפינן איסור מטומאה כמש"ל ס"ח. ע"כ. וכוננתו להא דפסק המחבר שם דכלי אבן דינם ככלי מתכות ולא ככלי חרס. וכ' שם הגר"א, ובסופ"ה דכלים, תנור של אבן ושל מתכות טהור וטמא משום כלי מתכות כירה וכו' ועמ"ש בסי"ד. וכמ"ש ראב"ן דיליפנן איסור מטומאה כמ"ש בסוף ע"א ע"ה א' ונדה ס"ה, כדרך שאמרו בטהרות וכו' ע"כ.

ועיין בתרומת הדשן חלק הפסקים סי' ק"ג, שסובר שאין איסור לשפוך שמן כשר לנר דולק שיש בו שומן איסור. ואע"פ שניצוק הוא חיבור לטומאה ולטהרה, אין ניצוק אסור בהם. וטעם החילוק, משום דטומאה וטהרה במגע תלו ואילו איסורים בנתינת טעם תלו. ואע"פ שניצוק הוא חיבור הני מילי למגע אך לא לנתינת טעם. דברי תרומת הדשן מובאים להלכה בסי' ק"ה ברמ"א שהבאתי לעיל (ועיין לעיל אות ה' בסוגריים במש"כ בדברי מחצית השקל).

אמנם אין מכאן ראייה שתרומת הדשן חולק על הראשונים דס"ל שיש ללמוד איסור

מטומאה. ואף הגר"א דס"ל שיש ללמוד איסור מטומאה הביא דבריו של תה"ד בסי' ק"ה בלי להעיר עליהם. זה פשוט שיש שתי סברות לומר שאין ללמוד איסור מטומאה. א' - משום שבכל אחד מהענינים הנדונים יש דרישות שונות, כגון שבטומאה בעי מגע, ובאיסורים נתינת טעם, וכפי שכתב תה"ד, ב' - משום שזו היא מדה שאין למדים זה מזה, כמו שיש כלל דלא ילפינן ממונא מקנסא. הנפק"מ בין שתי הסיבות הוא במקרה שיש ללמוד דין באיסור מטומאה כשהדרישות תואמות. הנה תרומת הדשן חולק על המרדכי וס"ל דאין ללמוד איסור ע"י ניצוק מטומאה. והיינו משום דס"ל דמטומאת מגע איכא למילף, אך בליעה ליכא למילף. אך בנידון דידן, הרא"ש קבע שיש ללמוד איסור על ידי זיעה מטומאה. ע"כ דס"ל דזיעה אינה רק מגע אלא גם בליעה ונתינת טעם ממש. ולכן שפיר איכא למילף מהתם כל דיני זיעה. והנה, לפי סברת הריב"ש והרדב"ז אין מקום להסתפק אי ילפינן איסור מטומאה או לא, כיון שבעקרון שזיעה היא כעצמו של דבר אין כל חילוק בין איסור לטומאה. ואם הגר"א תולה את דבריו בפלוגתא הנ"ל, משמע שיש כאן איזה חידוש דין בטומאה שעליו יש להסתפק אם יש אפשרות ללמוד ממנו לאיסורים או לא. אמנם עדיין אין זה מספיק להכריע בדעת הגר"א די"ל דכוונתו לעיקר חידושו של הרא"ש שיש איסור על ידי זיעה. אך יותר מסתבר שאם רצה הגר"א לציין שעיקר דברי הרא"ש תלויים במחלוקת אי ילפינן איסור מטומאה או לא, היה עליו לכתוב את הדברים במקומו, דהיינו ביו"ד סי' צ"ב. אבל אם נאמר שהגר"א סובר שנתחדשה כאן נקודה נוספת, דהיינו שזיעה הופכת כיסוי לכלי ראשון, שפיר כתב כאן דחידוש זה תלוי אי ילפינן איסור מטומאה או לא. וצ"ע.

מחלוקת הריב"ש והחוו"ד תלויה במחלוקת רש"י והמאירי בחולין

יב. ובעיקר דינו של הריב"ש הקשה עליו בשו"ת משכנות יעקב חיו"ד סי' ל"ד, דבסוגיא דחולין לגבי טיפת חלב שנפלה על חתיכות של בשר, שבכיסה, כל הקדירה מצטרפת כדי לבטל את הטיפה, כתב רש"י (דק"ח ע"ב ד"ה ניער) וז"ל, וכן המכסה אותה מפני שמי השוליים עולין עד פיה ויורדין ע"כ הרי מפורש דס"ל לרש"י ברם המהלך הנ"ל איננו נכון לפי רוב הראשונים. שכן, יש בעיה בסתירת הגמרות בר"ה כו' ובמכות יב... בר"ה מבואר שלר"ע עד איננו נעשה דיין ואפילו עד הרואה מכח דין "והצילו העדה" ומי שרואה איננו יכול למצא זכות ואילו במכות יב ר"ע למד את הדין הנ"ל מ"ולא ימות הרוצח עד עומדו לפני העדה למשפט" (במדבר פל"ה יב). השאלה היא מאיזה פסוק ר"ע באמת למד. והעלו התוס' בר"ה וראשונים אחרים שעיקר הלימוד הוא מ"עד עמדו", ו"הצילו העדה" הנזכר בר"ה הוא סיבה שלא נלמד לפסול את הרואה לדון ג"כ בדיני ממונות מדיני נפשות.²⁰ הרי ש"והצילו העדה" איננו המקור האמיתי להדין הנ"ל.

ויש להשיב שאף אם נלמד מ"עד עומדו לפני העדה למשפט" עדיין נדייק שאיננו נוהג בגוי, היות ואיננו נידון בעדה. בנוסף לכך, נמצאת בדעת הרמב"ם שיטה המבארת את סוגיית ר"ה כפשוטה, ומבארת שיש שני עניינים שונים: במכות הדיון הוא באיסור להרוג את הרוצח לפנינו בלי תהליך משפטי רגיל. לא מדובר שם שנדון אותו דוקא בב"ד אחר, בין אם לא נגרוס "בד אחר", ואף אם נגרוס "ביד אחר" זו משמעות הענין, וכן מורה לשון הברייתא "לכדתניא, רבי עקיבא אומר - מנין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר, ת"ל: 'עד עמדו לפני העדה

למשפט - עד שיעמוד בב"ד אחר" ע"כ הגמ' במכות מדובר כאן על איסור להרוג במקום ומיד. בר"ה הדיון הוא על עד הרואה ולכן הלימוד הוא מפס' אחר שאיננו יכול להעשות דיין וטורי אבן בר"ה שם הגהות הרב ברוך פרנקל תאומים במכות שם²¹ ויעויין עוד בלח"מ²² ובחידושי רפאל²³ היסוד הנ"ל מופיע ברמב"ם ולדעת האחרונים הנ"ל) במשמעות ספר המצוות ל"ת סי' רצ"ב, במשנה תורה הלכות רוצח פ"א ה"ה, שדין הגמ' במכות מופיע בו מבלי להצריך ב"ד אחר דוקא, וכן שם בפ"ב ה"ט בטריפה שהרג שלם לעיני ב"ד חייב מיתה מדין "ובערת הרע מקרבך", והוא מסנהדרין ע"ח והרי אסור הדבר ע"פ הגמ' במכות שיש איסור, אלא ודאי מדובר במכות ללא הליך משפטי ויש לתמוה על הוכחת הטורי-אבן האחרונה, שכן יש איסור עכ"פ מהגמ' בר"ה לר"ע. ויש ליישב שהטורי-אבן סבור כהלח"מ²² שהרמב"ם פוסק כרבי טרפון בסנהדרין²⁴, או שהטורי אבן מבין ש"ובערת הרע מקרבך" יכול לדחות עשה אחר, כגון "והצילו העדה" היות "ובערת" הוא עשה חזק הדן בתיקון חברתי כללי ועי' במרגליות הים סנהדרין עח. סימנים ז'-ח') אבל אין בכח "ובערת" לדחות את הלאו של ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט.

הסבר זה היה מועיל לבאר את דעת החוות דעת בסעי"ק כ"ו. אע"פ שאין סברא זו מפורשת בדבריו. אבל אי"ז מתרץ לגמרי את החו"ד. שהרי ברמ"א בסעי' ח' הוסיף על דברי המחבר שזיעה אוסרת במחבת המונחת למטה מקדירה בכירה שאיסור זה קיים רק ביס"ב, ולכן תולין בשר לייבש על קדירות של חלב ולא חיישינן לזיעה שעולה. משמע אי הוי יס"ב שוב היה נאסר הבשר (מקור הדין הוא בתרומת הדשן סי' ק"ג). ושוב חוזרת קושיית החוות דעת, למה לא יאסר רק כדי קליפה. ואם נתרץ כתירוצו לגבי מחבת המונחת תחת קדירה בכירה, שכיון שהזיעה סובבת וכו' כאילו הבשר בתוך הרוטב, ולכן הוי ככלי ראשון, שוב יקשה למה לא החשיב גם כף שנתחב לסיר ככלי ראשון שגם בולע וגם מפליט. אמנם זה בפני עצמו אינו הוכחה גמורה די"ל דאיהכ"נ אי הוי יס"ב בבשר התלוי מעל לקדירות חלב מחמת הזיעה הוי איסור בכדי קליפה ותו לא.

אך זה יש לנו להקשות, למה החו"ד בסעי"ק כ"ה נדחק לחלק בין כיסוי כלי ובין כף שנתחב לסיר שבכיסוי כלי הרתיחה עולה ומגיעה לכיסוי משא"כ בכף, הרי החילוק מבואר, שכיסוי כלי הוא כלי ראשון מחמת הזיעה משא"כ כף. וצריך לי עיון.

שיטת השואל ומשיב - זיעה נבלעת כ"ק

יד. ודע, שביוסף דעת על יורה דעה של בעל שואל ומשיב, סי' צ"ב סעי' ח' כתב, וז"ל, מעשה בא לידי שנתנו טעליר של חלב על קדירה של בשר, והטעליר היה מכסה שטח כל הקדירות באופן שלא עלה הזיעה למעלה בפני הטעליר רק מבחוץ והכשרתי. וטעמי היה כי מה שהזיעה אוסרת וכו' ואף את"ל שהיה יס"ב אפ"ה נלענ"ד דהזיעה אינה אוסרת הכלי רק כדי קליפה, ובכלי לא שייך שמן והטעליר במקום קליפה, ודוקא את המאכל אוסרת בששים אבל לא הכלי כנלפענ"ד עכ"ל. דעתו מפורשת שאף שאין דין כלי ראשון לצלחת העומדת על הקדירה בכל זאת יש לאסור את כל הבשר העומד בקדירה מעל המחבת של חלב בתוך הכירה. וזה שלא כדברי החוות דעת, שכדי לאסור את הבשר שבקדירה צ"ל שנחשב כאילו הקדירה עם הבשר הם בתוך המחבת. ודעת היוסף דעת היא דשאני דינה דשו"ע דהזיעה עולה למעלה על פני הקדירה ונבלעת ישירות בבשר. ועוד, בשר הוא שמן ולכן נוכל לומר שנבלע החלב בכולו. ועדיין צ"ע

שבשו"ע משמע שהזיעה נבלעת בקדירה וממנה לבשר ולא לתוך הבשר ישירות, שלשון השו"ע היא ונבלעת בקדירה ואוסרתה על כל פנים דעת הבעל שואל ומשיב שזיעה מבליעה כדי קליפה כמו עירו מכלי ראשון ותו לא. ודעת המהרש"ם בתשובה הנ"ל כדעת הרדב"ז שהבאתי לעיל (אות ח') שזיעת משקה היא כגוף המשקה. והוא חולק על דברי החוות דעת שאין המחבת נאסרת, ומה דמשמע מדברי השו"ע שרק הקדירה נאסרת ולא המחבת הוא משום שהקדירה מפסקת בין הבשר ובין המחבת והחלב. עיי"ש בדבריו.

סיכום השיטות להלכה בענין המיקרו-גל

טו. לסיכום פרק זה נראה דדון מיקרו-גל תלוי במחלוקת הפוסקים. לדעת הגר"א והרדב"ז וסיעתם יש למיקרו-גל דין כלי ראשון מחמת הזיעה העולה מן המאכלים המתבשלים בו, וגם ס"ל שהזיעה חוזרת ומבליעה לתוך המאכל המתבשל. ולדעת השואל ומשיב המיקרו-גל בולע כדי קליפה בלבד מחמת הזיעה. ולדעת החוות דעת יש מקום לומר שאמנם המיקרו-גל בולע מחמת הזיעה אך אין בזיעה כדי להפליט ממנה טעם כדי לחזור ולהבליע במאכל. ודו"ק בכל זה.

ג. דין זיעת אוכלין

שיטות הפוסקים בדין זיעת אוכלין

טז. ועכשיו נדון בספק השני, מהו דין הזיעה, אי הוי כממשו של דבר אי לאו. כבר ראינו שהמהרש"ם מצדד בדעת הרדב"ז שזיעה היא עיקרו של המאכל שממנו הוא בא (עייין באות ח'). וגם לדעת הגר"א שע"י הזיעה אנו רואים כאילו המאכל שלמעלה נמצא למטה והכל מעורב יחד. נראה לומר שיש כאן דין ממשו של המאכל המעלה זיעה. ועיין בדרכי תשובה סי' צ"ב אות קס"ד שהביא כן גם לדעת התורת חטאת והמשאת בנימין ועוד, ודחה את דעת הנפש חיה שרצה להקל בס' אם היה ס' נגד הזיעה, משום דאין בזיעת חלב אלא משום מי חלב ולא ממשו של חלב. ועוד הביא שם מחלוקת בין הפוסקים אי גם זיעת אוכלין כאוכלין.

ומה דפשיטא ליה לדרכי תשובה דאין מקום לומר דזיעת חלב הוי מי חלב בלבד אין משמע כן בדברי ההר צבי חיו"ד סי' פ"ד שנסתפק בדבר וכ' שם שני טעמים דזיעה הוי מי חלב, או משום דזיעה מקורה במי חלב ולא בחלב עצמו או אפילו אי נימא שהזיעה באה מהחלב עצמו כיון שנעשה זיעה אינו עדיף ממי חלב. ופלא בעיני מה שלא הזכירו הנפש חיה וההר צבי מכל הני פוסקים שהביא הדרכי תשובה, וגם מדברי הרדב"ז והריב"ש.

המשך שיטת הפוסקים - דין יי"ש שעורים בפסח

יז. אך לא מההר צבי לבד יש ראייה שיש מקום לומר שיש לזיעה דין מי חלב ולא חלב ממש. שהרי נחלקו הפוסקים בדין יי"ש העשוי מחמץ בפסח. ואמנם רוב הפוסקים ס"ל שיש ביי"ש משום איסור חמץ, ולא אמרינן זיעה בעלמא הוא. אך יש הרבה פוסקים שהקלו בדיעבד אם השהה את היי"ש דלא הוי חמץ שעבר עליו הפסח, וכבר הבאתי לעיל (אות י') את דעת הריב"ש שהכריע מכח רש"י בחולין שלא כדברי הריב"ש וס"ל

דלא הוי זיעה כמשקה רק לענין טומאה. ועוד האריך בזה במעדני שמואל סי' קי"ב אות י"ח. ואמנם גם שארי הפוסקים שהקלו לא נתבאו בסגנון אחד. חלקם הקלו משום דס"ל דאין איסור בל יראה ובל ימצא בדבר שאין בו ממש של חמץ. וחלקם הקילו משום דס"ל דאין בזיעה ממש של חמץ, ודלא כריב"ש.

דין זיעת אוכלין תלוי בביאור סתירת הסוגיות

ית. ולמעשה כל הנ"ל תלוי בביאור שתי סוגיות. בחולין דק"כ תניא הטבל והחדש וההקדש וכו' כולן משקין היוצאין מהן כמותן. ואילו בפסחים דכ"ד קאמר אביי דהיוצא מהתאנים והתותים אין בו מלקות משום ערלה דזיעה בעלמא נינהו. בפשטות נראה דיש סתירה בין שתי הסוגיות אי זיעה הוי כעיקר הדבר או לא. ועיין בנודע ביהודה מה"ת חלק או"ח סי' ס"ד שכתב שאין רצונו לתקוע עצמו בישוב הסוגיות כי לדבר זה צריך פנאי כמה שבועות. ועיין מה שכתב בזה בשו"ת זקן אהרן הנ"ל שעל סתירה זו סמכו המתירים את הזיעה, ובהמשך דבריו האריך ליישב את הסוגיות שלא תהיה סתירה ביניהם.

דין זיעת אוכלין תלוי במחלוקת הפוסקים בענין בליעת זיעה

יט. והנה לפי מה שכתבתי לעיל בבאור דעת הריב"ש (אות י') נמצא ששני הספקות תלויים זה בזה דרך אי נימא דזיעה הוא כעצמו של דבר יש לכיסוי דין כלי ראשון. ואפילו אי נימא שהגר"א סובר דאין זיעה כעצמו של דבר הרי ס"ל שהזיעה מחברת את הכל יחד וממילא יש בליעה של הדבר. ואילו לחו"ד, אין זיעה כדבר עצמו וגם אין הזיעה מתחברת עם הדבר. ולפי מש"כ לעיל (אות יב) זה תלוי במחלוקת רש"י והמאירי בפשט הגמ'.

ד. דין בליעה בזיעה שאינה שוהה בכלי

דין בליעה באיסור שאינו שוהה

כ. ועדיין יש לדון בדין מיקרו-גל לבשר וחלב מצד אחר. דהנה במיקרו-גל יש מאורר המוציא את האדים מתוך המכשיר. ואם כן יש מקום לדון שמה נאמר שאין באדים שהות להבליע לתוך דפנות המכשיר.

וכעין שאלה זו מצאנו גם לגבי בב"ח ושאר איסורים. ז"ל הפרי מגדים בפתיחה לבשר בחלב, ומיהו לדינא אבאר לקמן דודאי כל שנפלה חתיכת בשר לכ"ר והוסר מיד אסור באכילה והנאה אף דליכא שלישי בישולו ולמלקות איתמר דאין לוקה אלא דרך בשול. ע"כ. וכתב על כך בספר משמרת שלום, עיין בהגהות מוהרי"ש אבד"ק לבוב דכתב ע"ז וז"ל, עיין בריטב"א חולין דק"ח שכתב דאין בו איסור תורה ע"ש. וגם בספר לחה"פ סק"ג פסק כהפר"ח דאם לא נתבשל כמאב"ד אינו אסור מה"ת ומותר בהנאה. אך עיין בכרתי סי' פ"ז סק"ג שכתב ג"כ דכל שבא לחום כ"ר אסור ד"ת דלא כמ"ש הפר"ח ע"ש. ע"כ.

נמצא דגם בלא שהיה ודאי בולע אלא שיש מחלוקת אם איסורו מדאורייתא או מדרבנן. וגם כתב בפרי תואר סי' צ"ח ססעק"ט, ומסתברא דלא נטינן להקל בספק דאורייתא ואסיר בכל גוונא שנתבשל לאו דוקא וה"ה אם נפל לקדירה רותחת ונטלה תיכף ומיד דדינה שוה ופשוט ע"כ.

שיטת המהרש"ם בבליעה בשיניים תותבות

כא. אמנם מצאתי בשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קצ"ז שנשאל לגבי שיניים שמושיבין הרופאים לתוך פה האדם ושותה חלב שהיד סולדת בו ואח"כ אוכל בשר שהיס"ב. וכ' שם באמצע התשובה, ועוד דמבואר בחמ"ד ה"ת סי' א' וסי' ל"ד דבלא שהה האיסור כלל אינו בולע וכדמוכח מהא דניער וכיסה. וכ"ה בתשובת רדב"ז ח"א סי' רכ"ג ואם כן בשיעור שעובר דרך הפה אינו בולע כלל. ואף דבפר"מ בפתיחה לבב"ח ופר"ת סי' צ"ח סוף סק"ט ס"ל דגם בלא שהה כלל בולע, כדאי הם הרדב"ז וחמ"ד לסמוך עליהם. ע"כ.

נראה דראיית החמ"ד הוא מדין טיפה שנפלה על חתיכת בשר דבניער וכיסה מתחילה ועד סוף אין החתיכה נעשית נבילה אלא מצטרפת לכל מה שיש בקדירה כדי לבטל את הטיפה. ואע"פ שא"א שלא תשהה הטיפה על החתיכה עד שמנער או מכסה והיא לכאורה ראייה אלימתא, גם הרדב"ז בתשובה הנזכרת כתב את דבריו כדין פשוט ללא צורך בראיות, דז"ל שם לגבי טיפת חלב שנפלה על הקדירה מבחוץ בעודה על האש, ואם האש אינה חזקה כ"כ וקנח מיד המקום שנפלה הטיפה אותו מועט הנשאר האש שורף אותה ומותר ע"כ. ושור"מ שכן כתב ערוך השולחן, סי' צ"ב סעי' ח' וז"ל, ואין לשאול מה מועיל מה שניער מיד או כיסה, הא עכ"פ בהכרח שכמו רגע קודם קבלה חתיכה זו טעם הטיפה, והרי נעשית נבילה, ונצטרך ס' כנגד כל החתיכה? אמנם אי"ז שאלה, דא"א לדקדק ברגעים וכי'. ע"כ. עיי"ש שהוכיח דבריו, ובסעי' י' ביאר מהו השיעור וכיצד משערים אותו.

ביאור שיטת הפוסקים המחמירים בבליעה בלא שהה

כב. ובדוחק יש לומר שגם הפרמ"ג וסיעתו התכוונו שאם לא שהה כלל אינו בולע, וצריך שיעור כדי ליטול את הבשר מתוך החלב כדי שיאסר. ולו יצויר שהבשר לא שהה אפילו שיעור זה, מותר לכו"ע. לפי זה יוצא שבשיעור קצר כמו בליעה י"ל דכו"ע יודו דאינו בולע משום שאין כאן שיעור של כדי בליעה. [ושוב ראיתי שהאריך בזה בדרכי תשובה סי' ק"ה אות ס"ה, והביא פוסקים רבים שחולקים על דברי החמ"ד, וסוברים שיש בליעה גם אם לא שהה כלל. ודבריהם צ"ע כיצד יתרוצו את הראייה מכיסה וניער].

קושיה בדעת המהרש"ם

כג. אך אפילו אם כנים אנו בסברא זו, עדיין יש מקום לעיין בתשובת המהרש"ם הנ"ל, דיש לומר דאינו דומה כל מה שדנו הפוסקים הנ"ל לשאלתו. שהרי כל הפוסקים הנ"ל דנים רק בשהיה חד פעמית. ועל כך יש הוכחה מניער שאם שהה רק זמן קצר אינו מספיק לבלוע. אך לו יצויר שישפך חלב על בשר באופן שכל טיפה בפני עצמה אינה שוהה, אבל כל החלב שוהה יותר מכדי שיעור בליעה, מאן נימא לן דבכה"ג לא בלע. והרי כל מה שנדחקנו בלשון הפרמ"ג וסיעתו הוא מהכרח הגמ' בחולין. אבל אין ראייה גמורה מהגמ' בחולין לעניינינו, וכנ"ל, שוב י"ל שגם הרדב"ז יודה שבולע אף שכל טיפה אינה שוהה שיעור בליעה. והדבר צריך תלמוד. וקשה לסמוך בזה על דברי המהרש"ם כיון שלמסקנא הוא מקל בצירוף ספק שמא אינו יס"ב, וגם מדבר על כלי שני. ויש גם ראייה מדברי החו"ד בסי' צ"ב סקכ"ו (הבאתי לשונו לעיל אות יג) שאוסר כף

שנתחמם ליס"ב ע"י זיעה. נמצא שאף שהזיעה עוברת ואינה שוהה, בכ"ז הכף נאסרת.

סיכום השיטות הנ"ל בענין המיקרו-גל

כד. ובנ"ד יהיה נפק"מ מכל הנ"ל. שאם נפרש את דברי הפרמ"ג וסיעתו כפשוטם, נמצא שבמיקרו-גל יש ספק אם יש בליעה, כיון שהמאורר מוציא את האדים מתוך המכשיר. ואפילו אם נאמר שיש להקל לכו"ע אם לא שהה כדי בליעה, ובכל זאת יש להסתפק בנ"ד כיון שהאדים בכללותם שוהים יותר מכדי שיעור בתוך המכשיר. ובודאי קשה להקל כיון שהדפנות בעצמם מתחממים ליותר מכדי יס"ב מכח האדים [עיינו מש"כ בעניינה באות א'. אלא שיש סברא לומר שכיון שאין האדים שוהים בתוך המכשיר. שוב אין זה דומה לכירה סגורה, וממילא הב"ח יסבור שאם יש ספק אם מגיע ליס"ב, הוי כחוץ לכירה ויש להתיר. ויש עוד לעיין בכל זה. ושוב ראיתי מה שכתב הרב ישראל רוזן שליט"א בענין זה (וחוברת בית אהרון וישראל שנה ד' גליון ד'): ...וכבר בדקתי את הענין והוכח שקרינת המיקרו-גל מצויה בכל חלל התנור והזיעה הבוקעת ומתפשטת ממשיכה לספוג חום גם לאחר פרישתה מן המאכל והיא - הזיעה - כלל לא נפרדה ממקור החום!! ואם כך קשה לומר שאין בליעה בכה"ג. וצ"ע.

ה. המסקנא להלכה

סיכום כל הנ"ל - הלכה למעשה בענין המיקרו-גל

כה. למסקנה, מכל הנ"ל יוצא לנו בענין המיקרו-גל שלפי חלק מהפוסקים יש לו דין כלי ראשון. וזהו לשיטת הגר"א הריב"ש והרדב"ז. ולשיטת החו"ד והיוסף דעת אין לו דין כלי ראשון. ושיטת רוב הפוסקים שלזיעה יש דין של המאכל עצמו שממנו בא. ולפי זה ודאי אין להקל בדין בשר וחלב או בפסח. ואין מקום לסמוך על שיטת החו"ד והיוסף דעת דאפילו לא יהיה בו דין כלי ראשון לא גרע מעירוי כלי ראשון. אלא רק זאת י"ל, דלשיטת החו"ד לגבי כף שאין בזיעה כדי להפליט, יש מקום להקל שאין הזיעה חוזרת ואוסרת את המאכל. אבל קשה לסמוך על דברי החו"ד בענין זה, וכמו שהארכתי לעיל.

ומי שירצה להסתמך על הסברא שאין בליעה בכה"ג שאין האדים שוהים במכשיר, יש לו על מי לסמוך אף שנראה שיש מקום גדול לחלק וכו"ל. ואמנם גם זה רק לגבי בשר וחלב, אבל לגבי פסח אין להקל מחמת סברא זו, וכמו שכתב המהרש"ם בתשובה הנ"ל.

וכ"ש שקשה להקל כיון דמלבד הזיעה יש גם שומנים בעין הניתזים מהמאכלים שקשה לנקותם.

ונראה שהדרך הנכונה להשתמש במיקרו-גל הוא על ידי כיסוי המאכלים המתבשלים, כמבואר ברמ"א, ס' צ"ב סעי' ח', שאז אין הזיעה אוסרת.

הערות (י. אילני)

"נדון אם למקרו גל יש דין כלי ראשון" - יש להסביר שגם אם למיקרו-גל אין דין של כלי ראשון אלא דין של כלי שני עדיין אין זה אומר שמותר להשתמש בו, ועל יו"ד ס' ק"ה ס"ק ב ומ' הט"ז והש"ך וכן נקוה"כ שם וכן ה' שם ס' צ"ז ס' ז רמ"א ובט"ז שם יד וכן ס"ח ס"ק ז. וע"ע באוח ס' תנ"א ס' א ברמ"א ומ"ב שם ס"ק י"א.

פרק ט

לגבי שיטת הרדב"ז בדין כיסוי כלי לענ"ד אין מקום להגיע לדין החוז שאומר שהכיסוי נאסר מחמת הרתיחה שהרי הרדב"ז אומר במפורש "אבל זיעה היוצאת ע"י בישול ע"ג האש הוי ממשו של איסור כיון שנכנסה זיעת הבשר בתוכו הוי כאילו נתבשל עם בשר... הילכך כשנתנוהו בתוך קערה חולבת הוי כאילו נתנו חתיכות בשר רותחות בתוך קערה חלבית וכו'". דהינו שיש כאן בישול של הבשר עם המאכל שנמצא למעלה וממילא יש כאן דין כלי ראשון שאל"כ האוכל שלמעלה היה נאסר כדיו עירוי והיה לו להזכיר זאת.

פרק י

לגבי הריב"ש נכון שהוא אומר כי בהבל ישנם שני דברים אן שההבל הוא עצם הבשר (האיסור) ב) שהוא מחבר את הכל אך לענ"ד הראיה שלו מחולין הוא רק לגבי החיבורים וכד נעין בדבריו היטב נראה שהביא את הגמ' בחולין כדי לומר שבמקרה דין גם ר' יוסי מודה שהרי אנו רואים את הכל ביחד וההבל מעכב את הכל כפי שאם נטפו לר"י מטמא ויש עוד לעיין בדבריו ואם כן לענ"ד אין צורך בשני הטעמים לגבי טיפת חלב שנפלה לקדירת בשר אלא שם מספיק הטעם של החיבור. ומהטעם הראשון שההבל הוא גוף הבשר אנו למדים את דינו של הריב"ש וכן את דינו של הרדב"ז ששם אין מספיק הטעם של החיבורים.

פרק יג

נל"ד שדעת החו"ד היא כי לזיעה יש דין מיוחד שהיא מבליעה ואוסרת את הכל אך אינה נותנת לדבר הבלוע ממנה דין של כלי ראשון ומדבריו יוצא חידוש עצום שלא שמענו עליו. וכן משמע מדברי המהרש"ם ועוד שהחו"ד עצמו כותב במפורש שדין כף הוא כדיו הבשר כלשונו וה"ה בכף שדחה לתבשיל וכו' רק שאינו מפליט ע"י הזיעה והבשר כיון שסובבת הזיעה אותו מכל הכיוונים נאסר כלו משא"כ בכף ידו"ק.

פרק יז-יח:

לגבי איסור יש עיין עה"ש שאומר שבין אין האיסור נובע מזיעה אלא מדין שתמצית השעורים נכנס לתוך היין והרי זה כממחה את החמץ וגמא.

יש כמה הסברים לגבי יי"ש

י"א תוס' ברכות דף לח דה' דובשא וכו' משמע שלא כדבריו שאומר שלא הוי בהו ממש שעורים ואין שכר אלא טעמא בעלמא. ועי' בגמ' דף לט האומרת מיא בכולו שלקו ככלהו שלקו וע' מ"ש תוס' ד"ה מיא סלקא כסלקא שמחלק בין זיעה בעלמא לבין שלקות ונראה שמכאן נלמד דינם של הריב"ש והרדב"ז שלזיעה יש את הדין של גוף הדבר שממנו היא יוצאת. ולכן ניתן לחלק בין יי"ש שנעשה ע"י שריה במים לדין בישול דבר וצ"ל שבמקרה זה דין כבוש לא יהיה כמבושל שכבוש מעביר רק את הטעם ואילו מבושל מעביר את הגוף הדבר ויש עוד לעיין)

ולגבי הסתירה בגמ' ע"י ברמב"ם מאכלות אסורות פ"י בכ"ב ובדברי הרדב"ז שם שמבאר את הדבר וכן בלחם משנה במקום. מה שהנב"י לא ידע גם אנחנו לא יודעים.

ס' כ"ג - לגבי ההוכחה מחולין עדין ניתן לומר דין זה כיון שיש לומר כאן סברא בדומה לקמא קמא בטיל ואין לצרף טיפה אחת לשניה.

תגובות להערות

- א. מדוע תליתי כל הדיון אם יש למיקרו-גל דין כלי ראשון, הרי גם כלי שני אוסר להלכה. תליתי הכל בדין כלי ראשון כיון שבכלי שני יש מחלוקת הפוסקים, ויש סוברים שאין כלי שני מבליע ומפליט כלל ועיין היטב בס' ק"ה סעי' ב' ובנושאי כלים שם). והרי כל הדין של מיקרו-גל תלוי במחלוקת הפוסקים כמבואר היטב במאמר בעזה"ל. ואם היה כלי שני בלבד היה אפשר לצרף את הדיעה הנ"ל לחלק. אך כיון שיש כאן דין כלי ראשון לחלק מהפוסקים, שוב יש להחמיר. ועוד, הרי עיקר הדיון של הפוסקים הוא בכלי ראשון, ועל דבריהם מסובים הדברים במאמר.
- ב. לגבי הנאמר אות ט' בדעת הרדב"ז שלפי הסבר אחד סובר כחור"ד, ומבואר בדבריו שאינו חושש לרוטב עולה אלא לגוף הזיעה
- דנתי בזה איך יתכן שיהיה דין כלי ראשון ולא דין עירוי לפי הסברות של הפוסקים האחרים, דהיינו החו"ד והגר"א. אבל לפי האמת יותר נראה כסברא השניה שהעליתי, שיש דין כלי ראשון כיון שנמצא בכלי ראשון. ועיין במשנה ברורה ס' תנ"א סקפ"א.
- ג. דברי הריב"ש המובאים באות י', האם יש ללמוד מהוכחת הריב"ש מהגמ' בחולין גם שבזיעה יש ממשו של איסור
- אין הריב"ש דן כלל בדין חיבורים על ידי זיעה אלא אגב דין זיעה כעיקרו של איסור, וכונתו כפי שכתבתי כמוכח למעיין בלשונו.
- ד. אות יז-יח. דין י"ש שמא אינו מדין זיעה אלא מדין תמצית היין היוצא על ידי בישול. ציינתי לעייל במעדני שמואל שמזכיר את כל הדעות בענין איסור י"ש. לא באתי לדון בדין י"ש בפסח או יין נסך אלא במה שנוגע לענין זיעה.
- ה. אות כב. הוכחה מחולין. מדוע לא נאמר כעין סברת קמא קמא בטיל, ואין לצרף טיפה אחת לשניה. מה שכתבתי הוא שכיון שאין הוכחה מהגמ' בחולין, אין ראייה שגם בכה"ג סובר הרדב"ז שאין אוסר. וסברת קמא קמא בטיל קשה לומר בנ"ד, שהרי כאן במציאות הכלי נעשה יס"ב על ידי הזיעה, וכפי שהעליתי בתחילת הדברים.